

ИВАН ВАЗОВ - „ЕДНА БЪЛГАРКА“

„БАБО, БЛАГОДАРЯ ТИ, ТИ СИ ДОБРА ЖЕНА!“

(V ЕПИЗОД)

Разказът на Иван Вазов „Една българка“ е изграден върху динамиката на действието, на контрастното противопоставяне на героинята с хората от манастира, за да се стигне до внушението, че е толкова благородно и хубаво да направиш добро, да се пребориш с трудностите при хуманна цел, макар историческата съдба да е по-силна от теб.

Във втората среща на челопеченката с момъка диалогът е пестелив, думите са малко, защото са емоционално натоварени. Всеки от двамата - баба Илийца и бунтовникът, знае, предполага, но не говори за трудностите, за изпитанията на съдбата. Чувствата са синовни между тези доскоро непознати, защото пътищата им са съдбовно преплетени от историята. Обръщенията на шейсетгодишната жена са изпълнени с нежност и майчина обич („синко“), в емоционалното и интимно „бабо“ и „добра жена“ на момъка има уважение и топлота. За Ботевия четник образът на героинята обобщава образите на „майка“ и „родината“, защото носи апостолската добротата. Нейните действия имат само едно название - саможертвен подвиг. В тази трагична епоха саможертвата и благородството са в хармонично единство, те образуват монолитно цяло.

След половинчасовата борба със забития в земята кол баба Илийца освобождава заключената ладия и тя заплава по мътните води, по течението на Искъра. Водите са мътни като епохата, с нейните кървави страници. Баба Илийца успява да стигне до отсрещния бряг. Незабавно, с характерната за селските жени пъргавина, челопеченката тръгва нагоре по гората. Между дърветата я пресреща раненият Ботев четник. Просто, без излишна показност, момъкът благодари за донесения хляб, за получената връхна дреха. Изплашена, старата жена вижда, че това не е облекло на ратай, а калугерско расо. Тя бързо осъзнава, че е извършила грях и търси прошка. Сцената напомня главата „Зелената кесия“ от романа „Под игото“. Проличава, че тази жена живее по благородните християнски закони за грях, прошка и милосърдие. Обратното, момъкът е от новото поколение. Той прагматично взема дрехата, за да се постопли. Така проблемът за вината и греха загубва своята актуалност, защото животът на момчето е далеч по-ценен от кражбата на манастирската дреха. Дори и това действие не хвърля черна сянка, а просветва с лъча на благородството и добротата.

Двамата тръгват през гората. Старата жена носи на ръце болното дете. Тя тактично мълчи и слуша изповедта на Ботевия четник, който е загубил своите, от два дни и две нощи не е ял, краката му са изранени и мисли да бяга в Балкана. Този сбит микроразказ напомня премеждията на Левски и на старата жена. Това прави двамата герои близки по съдба и като характери, защото са хора на действието. Разговорът между тях е равнопоставен, с малко думи, защото те се разбират чрез мълчанието, а всяко действие и жест е нов език.

Челопеченката взема пушката на „голобрадото момче“, за да му олекне при вървенето. Без излишно раздвояване и обсъждане е определена целта - трябва да стигнат още докато е тъмно до къщата на баба Илийца. Единствените укорителни думи към бунтовника са, че тази „ царщина“ не се „разсипва“ лесно. В тази бележка откриваме мъдростта на „старите“, както е при чорбаджи Марко в романа „Под игото“. Бунтовникът нравствено извисява и с право нарича своята закрилница „добра жена“ - това „звание“ е заслуга за нейната саможертва. Разказвачът ни прави съпричастни на идеята, че добротата и родолюбие са най-силно изразени в скромните и полуграмотни хора, далеч от цивилизацията, като челопеченката.

Двамата вървят трудно и бавно през гората. Небето повече и повече побелява.

Звездите бледнеят, петлите пеят раздирателно. Астрономическото и художественото време текат синхронно и неумолимо. Започва разсъмването, а то е пълно с неизвестности и опасности. Баба Илийца осъзнава, че и за два часа няма да стигнат до дома. Угрижена и смутена, тя е готова, ако има крила, да го вземе и да хвъркне с него. Това е известният фолклорен мотив за юнашката птица от приказките и песните, която носи на крилата си „доброто момче“ или къса месата на жертвите. Този детайл показва, че във Базовата стилистика е „закодирано“ приказното, фолклорното. Сравнението с майката-птица е нов художествен аргумент за саможертвените действия и стоицизма на старата жена.

Драматизмът се засилва, чуват се човешки гласове, опасностите стават неразрешими и големи. Трябва да се търси ново решение. Интересно и любопитно е това, че смелият Ботев четник отстъпва инициативата на тази непозната доскоро жена. В нея той вече вижда „майка“, „спасител“, „провидение“. Находка на разказвача е, че той измества внимателно своя интерес от размислите на момъка и се насочва към мислите и съмненията на шейсетгодишната жена. Текстът се превръща в героическа оратория за волята и доброволната саможертва на „една българка“. Намерено е компромисно решение. Въстаникът отново трябва да се скрие и да изчака вечерта. В този момент бабата пипва внучето си и усеща, че ръцете му са „лед“. Тя надава сърцераздирателен вик, проплаква: „О, мамке! Та то е умряло...“. Челопеченката отчаяно се вайка, трескаво се вглежда в лицето на детето. Тази скръб смайва бунтовника и нас - читателите. За пореден път героинята е без изход, без лъч надежда и светлина. Тя стига до дъното на човешкото и вселенското страдание.

Оттам, като древната птица Феникс, страданието прави шейсетгодишната жена готова за прераждане и с нова сила тя се изправя срещу предизвикателствата на съдбата. Баба Илийца изрича очакваната и най-трудната заръка - довечера да го намери отново „пак тук“. Малко са хората, герои като баба Илийца, които могат да надмогнат най-страшното - смъртта на любимото си същество, и да направят чудо, да се погрижат за другия, чуждия и да му донесат спасението. Пред нас се изправя силният като воля и поведение образ на българката, която в трагическото време поема мисията на „спасителя“, на „апостолското“, на християнското и общочовешкото добро.

Прекрасен и трагичен е образът на шейсетгодишната баба Илийца. Разказвачът избира богата система от творчески подходи - показва я като човек на действието. Тя е антиномия на страхливия отец в манастира, а най-важна е оценката на другия, на бунтовника към доскоро непознатата жена, която израства за него и за нас до благородното „звание“ - „една българка“, „добра жена“. Това е оценката на Ботевия четник, на разказвача, а и на нас - читателите, дори и век по-късно